

GEORGIJE OSTROGORSKI

(19 I 1902 — 24 X 1976)

W Belgradzie po długiej chorobie zmarł profesor Georgije Ostrogorski, honorowy prezes światowego stowarzyszenia studiów bizantynistycznych i jeden z najwybitniejszych współczesnych bizantynistów, autor *Dziejów Bizancjum*, znany dobrze w Polsce dzięki dwóm wydaniom tego dzieła w przekładzie polskim w 1966 i 1968 r.

Georgije Ostrogorski urodził się w Petersburgu, ukończył tam gimnazjum klasyczne, po czym studiował w Heidelbergu i Paryżu. W latach 1928—33 jako docent wykładał historię Bizancjum na Uniwersytecie we Wrocławiu. Po dojściu Hitlera do władzy przeniósł się do Belgradu i objął katedrę bizantynistyki, którą prowadził do ostatniej choroby. Kierował jednocześnie do 1939 r. pracami „Institutum Kondakovianum” i wydawał czasopismo naukowe tego instytutu mającego swą siedzibę najpierw w Pradze, a następnie po aneksji Czechosłowacji w Belgradzie. W 1948 r. został członkiem Serbskiej Akademii Nauk w Belgradzie i objął kierownictwo utworzonego wówczas Instytutu Bizantynistyki Serbskiej Akademii Nauk. Funkcję tę pełnił do śmierci. Wydawał jednocześnie rocznik poświęcony bizantynistyce i redagował serię rozpraw z tej dziedziny, „Posebne izdanja”.

Zainteresowania naukowe skupiał Georgije Ostrogorski na problematyce dziejów społeczno-gospodarczych Bizancjum. Wielką jego zasługą była umiejętność łączenia imponującego dorobku bizantynistyki rosyjskiej, z którą związany był uczuciowo jako Rosjanin, z osiągnięciami niemieckiej szkoły bizantynistycznej, do której sam należał.

Jako badacza cechował Georgije Ostrogorskiego daleko posunięty krytycyzm i ostrożność w formułowaniu sądów połączona z dogłębną analizą źródeł i umiejętnością myślenia syntetycznego. Piszący te słowa miał możliwość poznania tych cech Jego umysłowości w 1959 i 1960 r. w czasie rocznego pobytu w Belgradzie w Seminarium Bizantynistycznym Wydziału Filozoficznego. Uczniami swymi zajmował się Georgije Ostrogorski niezwykle troskliwie. Wychowankowie jego kontynuują obecnie w Belgradzie badania nad dziejami Bizancjum i prowadzą utworzone przez niego wydawnictwa.

Ogółem Georgije Ostrogorski opublikował od 1925 do 1976 r. 175 prac. Pełna bibliografia jego prac została opublikowana w 1974 r. w „Zborniku Filozofskog Fakulteta” w Belgradzie. W latach 1969—70 ukazały się tamże w sześciu tomach *Sabrane dela* wydane w serbsko-chorwackiej wersji językowej.

Rozprawę doktorską, *Die ländliche Steuergemeinde des byzantinischen Reiches im X. Jahrhundert*, wydał Georgije Ostrogorski w 1927 r. Wykazał w niej istnienie wspólnoty wiejskiej w Bizancjum już w dobie poprzedzającej przybycie Słowian na Bałkany. Do najcenniejszych pozycji jego dorobku naukowego należy rozprawa o proniji w Bizancjum i krajach słowiańskich na Bałkanach (1951, przekład francuski w 1954) oraz trzy studia poświęcone dziejom walki władzy centralnej z wielkimi feudałami prowadzonej w X w. o chłopów i ich ziemie, *Quelques problèmes d'histoire de la paysannerie byzantine* (1956).

Do najbardziej znanych prac Ostrogorskiego należy syntetyczny zarys historii Bizancjum obejmujący również przegląd źródeł i stanu badań nad dziejami Bizancjum. Pierwsze wydanie tego dzieła ukazało się w Monachium w 1941 r. pt. *Geschichte des byzantinischen Reiches*. Kolejne wydania z 1952 i 1963 r. zawierały wiele

zmian i uzupełnień zarówno merytorycznych, jak i bibliograficznych. Ostatnie wydanie z 1963 r., rozszerzone i opracowane w dużej części na nowo, stanowi zarazem podsumowanie własnego drobku badawczego autora tego dzieła.

W ostatnich latach czynnego życia naukowego zajął się Georgije Ostrogorski badaniami stosunków gospodarczych i społecznych późnego Bizancjum i sąsiednich krajów słowiańskich głównie w XIV w. W 1965 r. ukazała się obszerna rozprawa o okręgu Serres po śmierci cara Duszana w 1355 r. Przygotowywał również Georgije Ostrogorski nową edycję *Dziejów Bizancjum*. Podjęte prace przerwała choroba i następnie śmierć.

Tadeusz Wasilewski
(Warszawa)

*

SERGIEJ LWOWICZ UTCZENKO

(I XII 1908 — 2 V 1976)

W Moskwie zmarł Sergiej Lwowicz Utczenko, historyk starożytnego Rzymu, kierujący od r. 1950 działem historii starożytnej Instytutu Historii Akademii Nauk ZSRR. S. L. Utczenko urodził się w Petersburgu i studia historyczne odbył w Uniwersytecie Leningradzkim. W r. 1939 uzyskał stopień kandydata nauk historycznych i do r. 1941 pracował w swojej alma mater. Wojna oderwała go od warsztatu historyka i przez lata 1941—45 walczył w armii radzieckiej, biorąc m. in. udział w wyzwaniu Polski spod okupacji hitlerowskiej. W r. 1946 wrócił do pracy naukowej, w r. 1948 uzyskał stopień doktora nauk historycznych.

W pracy naukowej interesował się dziejami schyłku republiki rzymskiej, a szczególnie społeczno-politycznymi walkami ostatniego jej okresu. Z tej też tematyki wyrosły jego książki: *Idejno-politiceszkaja bor'ba nakanuncie padieniu respubliki*, 1952 (tłumaczona na język niemiecki, Berlin 1956, oraz tłumaczona na język polski — *Kryzys i upadek republiki rzymskiej* — Warszawa 1973), *Cicero i jego wriemia*, 1972 (tłumaczona na język włoski w r. 1975). Przed śmiercią zdążył ukończyć ostatnią swoją dużą pracę poświęconą Cezarowi.

Zainteresowania naukowe S. L. Utczenki nie ograniczały się jednak do dziejów schyłku republiki. Dociekliwość historyka — marksisty starającego się zbliżyć do prawdy historycznej w całej jej złożoności skierowała go też na badania charakteru społecznego państw antycznych przez cały okres ich trwania. Stąd wyrosły niektóre jego rozprawy teoretyczne ogłaszane w „Wiestniku Driewniej Istorii”, którego był przez wiele lat redaktorem, a także stąd jego udział w zorganizowaniu zespołowych badań nad niewolnictwem antycznym, których wynikiem stało się kilkanaście monografii różnych autorów ogłoszonych przez Instytut Historii AN ZSRR. Propozycję nowego spojrzenia na struktury społeczne starożytności przedstawił S. L. Utczenko wraz z I. M. Diakonowem na XIII Międzynarodowym Kongresie Historyków w Moskwie w r. 1970. Organizacyjna działalność Utczenki, której wiele zawdzięczają badania nad antykiem prowadzone w Związku Radzieckim, objęła też i współpracę międzynarodową. Był jednym z twórców i stałym członkiem Komitetu dla Rozwoju Badań nad Kulturą Antyczną w ZSRR i Krajach Demokracji Ludowej „Eirene”. Póki zdrowie mu na to pozwalało brał udział we wszystkich konferencjach „Eirene”, m. in. w Polsce w r. 1958 i w r. 1968, był organizatorem i pełnym uroku gospoda-

rzem spotkania Komitetu „Eirene” w Leningradzie w r. 1964, niestety zabrakło Go już na konferencji „Eirene” w maju r. 1976 w Erywaniu.

Był człowiekiem pełnym życia i humoru, życzliwym dla kolegów i uczniów, wiernym przyjacielem także dla wielu kolegów polskich. Jego odejście jest nie tylko stratą historyka, którego prace się ceniło, jest utratą człowieka, którego nie łatwo będzie zastąpić.

Iza Biezuńska-Matowist
(Warszawa)